

Sokrates(ler)'in Felsefî Yaşam Biçimi

Murat Mustafa Türkmen^{a, b}

Özet

Sokrates, felsefesinin yaşam biçimi, yaşam biçiminin ise felsefesi olan bir anıtı miras bırakmıştır. Onun yaşam biçimi sorgulandığında felsefesi, felsefesi sorgulandığında ise yaşam biçimi incelenmeye başlanmış demektir. Fakat Sokrates, kendisi hiç yazmadığı ve yalnızca “yaşadığı” için, bu yaşama dair farklı Sokrates profilleriyle karşılaşırız. Platon’da karşımıza çıkan Sokrates ve onun kavram ve yöntemleri bize belirli bir Sokrates’i gösterirken, Xenophon’da karşımıza çıkan Sokrates ve onun kavram ve yöntemi bize başka bir Sokrates’i sunar. Hem Platon’un Sokrates’i hem de Xenophon’un Sokrates’i kendi içlerinde tutarlı ve bütünlüklü olmasına rağmen bunları yan yana getirdiğimizde Sokrates anıtını iki parçalı gibi gösterir. Bu metnin amacı tam da bu noktadadır zira hem Platon’un Sokrates’inin hem de Xenophon’un Sokrates’inin konuştuğu konumu, onların muhatabını ve yöntemini göz önünde bulundurur. Bu çalışmada, bu “iki” Sokrates’in kavramları ve yöntemi arasında farklar olmakla birlikte, birbirini tamamladığı iddia edilir.

Anahtar Kelimeler

Sokrates
Xenophon
Felsefî
Yaşam Biçimi

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 02.01.2020
Kabul Tarihi: 21.06.2021
Doi: 10.18026/cbayarsos.668952

Philosophical Way of Life of Socrates(es)

Abstract

Socrates’s way of life and his philosophy together created a monument for the future. When his way of life is questioned, his philosophy is examined at the same time. However, since Socrates himself never wrote and only “lived”, we encounter different profiles of Socrates about this life. While in Plato’s texts, Socrates and his concepts and methods show us a certain Socrates; in Xenophon’s texts, Socrates and his concepts and methods offer us another Socrates profile. Although both Plato’s Socrates and Xenophon’s Socrates are consistent and complete within themselves, when we bring them together, they show the Socrates monument in two parts. The purpose of this text is precisely this point because it will take into account the location, interlocutor and method of both Socrates of Plato and Socrates of Xenophon. Although there are differences between the concepts and methods of these two Socrateses, it is claimed that these two Socrateses complement each other.

Keywords

Socrates
Xenophon
Philosophical
Way of Life

About Article

Received: 02.01.2020
Accepted: 21.06.2021
Doi: 10.18026/cbayarsos.668952

^a Mail: muratmustafaturkmen@gmail.com

^b Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-0177-920X.

Giriş

Sokratesçi epistemoloji ve etik hakkında konuşmak isteyen günümüz araştırmacısının kaçınılmaz bir biçimde göze almak durumunda olduğu bir dizi zorluk vardır. Bunlardan ilki ve henüz başlarken çetin bir mücadeleye dönüşecek olan Sokrates'in hiçbir şey yazmamış olmasıdır. Zira Aristophanes'in, Platon'un, Xenophon'un veya Aristoteles'in Sokrates'e attığı ifadelerin ya da Sokrates'in konuşturulduğu metinlerin yazarı Sokrates değildir. Bu sebeple de Platon'da karşımıza çıkan Sokrates'in epistemolojisini, etiğini ve yaşam biçimini değerlendirirken, onu Platon'dan ayırmak için yapılan tüm titiz araştırma, inceleme ve bulgulara rağmen saf bir Sokratesçi epistemoloji, etik ve bunların üzerinde şekillenen yaşam biçimi hakkında konuşurken sakınlı olmak gerekmektedir. Keza tarihsel olarak erken dönem Platon diyalogları için *Sokratik diyaloglar* denmesine rağmen en nihayetinde bu metinlerin yazarı Platon'dur (Vlastos, 1991: 46-47). Aynı durum Xenophon'da karşımıza çıkan Sokrates için de geçerlidir; konuşucu Sokrates olmasına rağmen yazar Xenophon'dur. Bu nedenle, bu durumu Platon'un Sokrates'inin veya Xenophon'un Sokrates'inin epistemolojisi, etiği veya yaşam biçimi şeklinde ifade etmek, bu sakınlılığı ifade düzeyinde sürekli göz önünde tutmak bakımından yerinde olacaktır. (Bu noktadan itibaren Platon'un Sokrates'i Ps, Xenophon'un Sokrates'i Xs şeklinde anılacaktır).

Sokrates'in yaşam biçimi ile felsefesinin birbirine kopmazcasına bağlı olması sebebiyle onun yaşam biçimi incelendiğinde felsefesi, felsefesi incelendiğinde yaşam biçimi değerlendirilmeye başlanmış olur. Soru konusu olan ise hangi Sokrates'in ele alındığına göre değişmektedir. Zira Sokrates'in yaşam biçimi soruşturulmaya başlandığında eğer söz konusu olan Ps'i ise bilgi, buna karşın eğer göz önünde bulundurulmuş Xs'i *enkrateia* (kendine hâkim olma) merkezi rolü alır. Bu durumda karşımıza çıkan birbirinden tamamen farklı iki Sokrates ve bu Sokrateslerin birbirinden farklı yaşam biçimleri ve felsefeleri midir? Yoksa bu Sokratesler konuştukları konuma göre farklı yöntemleri ve kavramları tercih eden tek bir Sokrates midir? Öyleyse bile, bu iki farklı Sokrates'i, onun kavram ve yöntemlerini ilişkilendirmek ve bir araya getirmek mümkün olabilir mi? Bu soruların peşine düşmek ve bu konuyu açıklığa kavuşturmak için birinci bölümde; Ps'ini değerlendirerek Ps'inin epistemolojisi ve etiği arasında zorunlu bir bağ olduğunu ve bu ikisinin birbirini beslediğini açıklayarak Sokrates'in yaşam biçiminin de bu ilişki üzerine inşa edildiği açıklanır. İkinci bölümde ise çoğunlukla Xs'ine dayanılarak geliştirilen, Sokrates'in yaşam biçiminin şekillenmesinde bilginin değil *enkrateianın* merkezi role sahip olup olmadığı değerlendirilir. Hem Ps'inde hem de Xs'inde *elenkosun* işleyişi her iki Sokrates'in yaklaşımını ortaya koymak bakımından önemli olacaktır. Bu bakımdan Sokrates'in yaşam biçiminin bilgiye göre mi yoksa *enkrateiaya* göre mi şekillendiğini belirlemek için Ps'indeki ve Xs'indeki *elenkosun* benzerlik ve farklılıklarını da ortaya koyarak aralarındaki olası ilişki çerçevelenir. Üçüncü bölümde ise; ilk iki bölümden derlenen çıkarımlarla Sokrates'in konuşucu olduğu metinlerde, Sokrates'in konuştuğu konuma göre farklı kavramların ve farklı yöntemlerin işlediği ileri sürülür. Farklı konular olarak okul-içi ve okul-dışı gibi bir ayrımın olabileceğine dikkat çekilerek Ps'indeki ve Xs'indeki *elenkosun* işleyişinin (benzerlik ve farklılıkları bakımından) bu öne sürümü desteklediği ileri sürülür. Son tahlilde; Ps'inin metinlerinin okul-içine uygunken, Xs'inin metinlerinin ise okul-dışına daha uygun düştüğü açıklanır, böylece aynı Sokrates'in, konuştuğu konuma göre farklı yöntem ve kavramları tercih ettiği tespit edilir.

1. Ps'inin Yaşam Biçimi: Epistemoloji ve Etik Arasındaki İlişki

Ps'nin epistemolojisi, belirli bir sorgulama düzeni olan *elenkosun* içinde ortaya çıkmaktadır, bu sebeple Ps'nin epistemolojinin ilkelerini ortaya koyarken hem o ilkelerin *elenkosun* içinde nasıl işlediğini göz önünde bulundurmak hem de bizatihi *elenkosun* kendi ilkelerini ve amaçlarını birlikte değerlendirmek gerekmektedir. *Sokratik diyaloglar* diye anılan bu diyalogların hiçbirinde Sokrates "bilgi nedir" sorusunu doğrudan sormamış olmamakla birlikte, bu erken dönem diyaloglarında Sokrates hep "erdem nedir, ölçülülük nedir, cesaret nedir, vb." soruları sorarak aslında bu soruları "F olmak ya da F'lik nedir" (What is F'ness question) şeklinde formüle etmiştir. Bu bakımdan, "F'lik nedir" sorusunu aynı zamanda "bilgi nedir" şeklinde de formüle edebiliriz (Benson, 2000: 189).¹ Ps'nin *elenkos* yöntemiyle amaçlarından biri, belki de en önemlisi, muhatabının sahip olduğunu iddia ettiği bilgi konusunda onu test etmektir. Bunu yaparken hem belirli bir bilgi konusunda bir iddiada bulunan muhatabının bir tanıma sahip olup olmadığına hem de bu tanımın muhatabının ilişkilenen durumu ile uygunluğuna bakar. *Euthpyron* diyalogunda şuna tanık oluruz;

Sokrates: Dine uygun olan ve olmayan şeyler nelerdir? (5d) [what do you say holiness is, and what unholiness?] (5e-6a). (Bunu bir "F'lik nedir" (what is F'ness question) sorusu olarak almalıyız.)

Euthpyron: F'lik nedir sorusuna, biçimce uymayan uzun bir cevap verir. Bunu da tanımsal bilginin cevaplanamadığı örnek olarak alalım.

Sokrates: Ancak ben senden dine uygun olan şeylerin bazılarını öğretmeni istemedim. Senden dine uygun şeylerin özlerinin ne olduğunu [F'lik nedir] öğrenmek istedim. (6e)

Euthpyron: Tanrıların hoşuna giden dine uygun, gitmeyen dine aykırıdır. (7a) (Tanımsal bilgiye biçimsel olarak uygun, F'lik şudur.)

Sokrates: Tamam Euthpyron! *Tam da istediğim gibi bir cevap verdin.* Doğru olup olmadığını henüz bilmiyorum... (7a) (Sokrates tarafından biçimsel olarak doğru bir cevap verdiği onaylanır.) (Platon, 2016).

Buna göre, henüz bu ilk aşamada, verilen tanımın doğruluğu ya da yanlışlığı incelenmeksizin verilen tanım yalnızca biçim bakımından değerlendirilir. O halde söz konusu F'nin F'liğinin bilgisine ulaşılabilmesi için F'liğin tanımsal bilgisinin Sokrates'in muhatabı tarafından biçimsel olarak doğru şekilde dile getirilmesi gerekir. Zira Euthpyron henüz *dine uygun olanın* ne olduğuna dair, yalnızca doğru biçimde söylenen bir tanım vermiş oldu ve böylece zorunlu koşulu yerine getirdi. Bir kez biçimsel olarak uygun bir tanım verdiğinde, artık bu tanımın doğru olup olmadığı safhasına geçilir. İkinci aşamada Sokrates muhatabının ileri sürdüğü tanımı ve bu tanımla ilişkili olarak muhatabının içinde bulunduğu durumu inceler. *Euthpyron diyalogunda*, Euthpyron'un verdiği tanımı ve bu tanımdan hareketle göstermiş olduğu dindarlık davranışını/eylemini sorgulayarak, a) verilen tanımın yanlışlığı, b) gösterilen davranış ile verilen tanımın uygunsuzluğunu ortaya koyar. Her ne kadar diyalogun sonunda tüm erken dönem diyaloglarında olduğu gibi herhangi bir dindarlık tanımına ulaşılammış olsa da eğer yeterli bir tanımı elde ederse neyin dindarlığa uygun neyin dindarlığa uygun olmayan bir davranış olduğunu yanılmaz (infallible) bir biçimde göstereceği konusunda Sokrates kesindir. Diyalogun devamında Sokrates bunu şöyle ifade eder;

Sokrates: Senden bu özün [F'lik] ne olduğunu bana öğretmeni istiyorum. Böylece bu örneği göz önünde tutarak senin ya da başka bir insanın eylemlerini dine uygun ya da aykırı olarak niteleyebilirim (6e). (Platon, 2016)

O halde, Sokrates yeterli bir tanıma ulaşması durumunda dindarlık konusundaki tanımsal bilgiden hangi davranışın yanılmaz bir biçimde tanıma uygun olduğunu gösterebilir hale gelecektir. Aynı zamanda tanımın kendisinin de yanılmaz olduğunu her bir tekil durumda tanımı yeniden test ederek doğruluğunu da kontrol edebilecektir. Hatta bu yanılmaz tanımsal bilgiye ulaşan bir kişinin ilgili davranışının da zorunlu olarak yanılmaz, hata yapmaz ve şanstan azade (infallible, inerrant, luck-independent) olacağını söylemek mümkündür (Benson, 2000: 149). O halde bir adım geri çekilip sürece yeniden bakacak olursak: Birinci adım; A kişisi bir bilgi iddiasında bulunur, ikinci adım; Sokrates A'ya, ilgili F'nin F'liğin tanımını sorar, üçüncü adım; A kişisi biçimsel olarak doğru bir tanıma dile getirene kadar tartışma ilerletilir, dördüncü aşama; biçimsel olarak doğru şekilde dile getirilen bu tanım ve bu tanımla ilgili davranışın uygunluğunun incelenmesi, beşinci aşama; eğer yanılmaz bir tanımsal bilgiye ulaşırsa ilgili davranışın da yanılmaz olacağı şeklinde bir ilerleme söz konusudur. Buna ilaveten Sokratesçi bilginin bir *dunamis* olduğunu vurgulamak gerekir, ki ancak bu biçimde Ps'nin epistemolojisinin karmaşık yapısını kavramak mümkün olacaktır;

Sokratesçi bilgi bir *dunamistir*. Bir bilgi *dunamisi* nesnesini güçlü ve tam bir biçimde kavrar. Buna F'liğin tanımsal kavranması diyebiliriz. Bu tür bir kavrayışın doğrulanması iki biçimdedir. İlki, ilgili F'liğin yeterlice güçlü ve eksiksiz kavranmasıdır. Bu, o kişiye [knower] F'liğin ne olduğunu tam anlamıyla söylemesine ve ilgili F nesnesinin neden F olduğunu açıklamasına olanak sağlar. F'liğin böylesi bir kavranışı, ki bu ilgili F'liğin bilgisinin *dunamisi*dir, o kişiye Sokratesçi F'lik nedir sorusuna cevap vermeye olanak sağlar. İkincisi ise, F'liğin böylesi bir kavranışı, o kişiye ilgili F'likten hareketle doğru ve geçerli yargılar vermesini sağlar (Benson, 2000: 210).

Son tahlilde Sokrates açısından bir tanımsal bilgiye sahip olan, bu bilgi yoluyla ve bu bilgi sayesinde o bilginin neliğini ifade edebilir olacaktır ve bu bilgiyle uyumsuz olabilecek herhangi bir davranışı sergilemeyecektir. Cooper da bu noktaya dikkat çeker; “gündelik yaşamımızı yalnızca felsefi olanın rehberliğinde değil aynı zamanda felsefi olarak türettiğimiz kavrayışlarımızın sonuçlarına göre ya da sonuçlarından dolayı da şekillendirmeliyiz” (Cooper, 2012: 53). Bilgi ve eylem, bilgi ve davranış arasında karşılıklı olarak birbirini belirleyen bir durumun söz konusu olduğunu ve bu sayede de bilgi, o bilgiyle ilişkilenen davranışın uygun olup olmadığını sorgulamaya; davranışın da o davranışla ilişkilenen bilgiyi yeniden sorgulamaya olanak sağladığını ifade etmek gerekir. O halde güvenebileceğimiz bir tanımın ortaya çıkabilmesi için yukarıdaki aşamaların işlemesi gerekir, ki bu sayede yanılmaz bir tanım ve bu yanılmaz tanım sayesinde yanılmaz bir davranış ortaya çıkabilsin. Buna göre, Ps'inin epistemolojisi ile onun etiği arasındaki geçiş ve bağ hem zorunlu hem kaçınılmazdır. Çünkü A kişinin bilgisinin ölçülmesi yalnızca o bilgiyi tanımsal olarak doğru biçimde ifade etmesiyle değil aynı zamanda o bilgiye sahip olup olmadığının test edilmesine ve o bilgiye bağlı olarak gösterdiği davranışla tanımın uyumlu olup olmamasına da bağlıdır. Başka bir biçimde ifade edecek olursam; A'nın Y konusundaki bilgisinin testi, yalnızca Y'nin tanımını doğru ve eksiksiz biçimde vermesiyle değil, aynı zamanda Y ile ilgili durumda gösterdiği davranışın da uygunluğunun test edilmesidir.

Böylece felsefe, Ps'i için aynı zamanda bir yaşam biçimi haline gelir. Sahip olunan tanımsal bir bilginin yeniden incelenmesi ve değerlendirilmesi, bu bilginin ortaya çıkan davranışla

ilişkinin tekraren ele alınması felsefi yaşam biçiminin bir işlemcisi olarak görülebilir. Bunu *elenkosta*, Sokrates'in, muhatabının tanımsal bilgisini ve bu bilgiyle ortaya çıkan davranışı incelerken aynı zamanda kendi tanımsal bilgisini ve kendi davranışını da test etmesiyle birlikte düşünmeliyiz. Bu sebeple Sokrates açısından felsefe ve bilgeliğin ilişkisinin; "en iyi ya da en yüce insan yaşamı bilgelik (*sofia/wisdom*) değil, bilgelik sevgisi/felsefe sevdası (*philosophical wisdom's love*)" (Cooper, 2012: 51) şeklinde ifade edilmesi bu sorgulama sürecinin devamlılığına işaret eder. O halde Ps'i açısından, epistemoloji ile etik arasındaki bağ, yalnızca ilkinin ikincisine zemin oluşturması değil aynı zamanda ikincisinin de ilkinin yeniden değerlendirilmesine olanak sunmasıdır. Yani Sokrates açısından herhangi bir "F nedir" in incelenmesinin yegâne sebebi, belirli bir durumda ortaya çıkmış olan davranış sebebiyledir. Bu davranış sayesinde, bu davranışın altına düştüğü ilkenin kendisi ya da o tanımsal bilgi de yeniden sorgulanır. Bu durumda, tanımın ele elde edilme isteğini bir bakıma sergilenmiş olan bir davranış tetiklemektedir. Böylece tanım ve o tanımla ilgili olan davranış birbirinin sorgulanma mekanizması haline dönüştürülmektedir. Böylece Ps'inin yaşam biçiminin, felsefi bir yaşam biçimi olmasında bilginin öne çıktığı belirginleşmekte ve davranışın da bilginin teşkilinde merkezi bir role sahip olduğu açık hale gelmektedir.

2. Xs'inin Yaşam Biçimi: *Enkrateia*

Ps'inde bilgi ve davranış arasındaki ilişkinin, sağlamca kurulmuş bir sorgulama düzeniğinden geçirilerek sağlanmakta olduğu tespit edildi. Peki, aynı durum Xs'i için de geçerli midir? Yani, 1) A kişisi bir bilgi iddiasında bulunur, 2) Ps'i, A'ya ilgili F'nin F'liğin tanımını sorar, 3) A biçimsel olarak doğru bir tanımı dile getirene kadar tartışma ilerletilir, 4) biçimsel olarak doğru şekilde dile getirilen bu tanım ve bu tanımla ilgili davranışın uygunluğu incelenir, 5) eğer yanılmaz bir tanımsal bilgiye ulaşırsa ilgili davranışın da yanılmaz olacağı şeklinde bir ilerleme Xs'i için de söz konusu mudur? Bu soruyu inceleyecek olursam; Xs'inin Euthydemus'la olan diyalogunda adil olanın ve adil olmayanın ne olduğunu tartışılır. Sokrates sorar, "adalete sahip misin?" ["Then tell me, have you got that? (justice)"] (Xenophon, 1997: 4.2.12). Bunu bir F'lik nedir sorusu olarak alırsak tanımsal bir bilgiye sahip olup olmadığı sorusunu yöneltmiş olur. Burada Ps'inin Euthypron diyalogundan farklı olarak, soruya önce biçimsel olarak doğru bir şekilde dile getirilen bir cevap aranmaz. Daha ziyade Sokrates doğrudan hangi davranış ya da eylemlerin adil olduğunu, hangilerinin adil olmadığını göstermesini ister. Euthydemus tabii ki bu bilgiye sahip olduğunu ve adil olanların ve adil olmayanların neler olduğunu gösterebileceği iddiasındadır. Adil olanları ve adil olmayanları alt alta sıralamaya başlar ve karşımıza apaçık bir aporia tablosu çıkar. Xs'i de, Ps'inde olduğu gibi, muhatabını bilgi iddiasında bulunduğu konuda sorgular ve Euthydemus bildiğini iddia ettiği konuda kendi bilgisizliğiyle yüzleştirilir. Aynı diyalogda Euthydemus'a neyin iyi ve neyin kötü olduğunu da bilmediği (Xenophon, 1997: 4.2.31-6) ve dahası demokrasinin de ne olduğunu bilmediği gösterilir (Xenophon, 1997: 4.2.36-9). Böylece Euthydemus sahip olduğunu iddia ettiği tüm bilgiler konusunda yanılır ve küçük düşürülür. Xs'i de tıpkı Ps'inde olduğu gibi F'lik nedir sorusunu sormuş ve hangi eylemlerin ilgili F'liğin altına düştüğünü tartışmıştır. Bu durumda tanımsal bilgi ve bu tanımsal bilgiyle ilgili olan eylem arasındaki ilişki, yani ileri sürülen tanım ve buna tanıma dayanarak ortaya çıkan davranış arasındaki uygunluğun tartışılması Ps'inde olduğu gibi burada da korunmaktadır. Buna göre Xs'inin uyguladığı *elenkosun* da hem felsefeye yöreklendirdiği hem de bilgi ve eylem arasındaki bağ kurduğu ve

bu sebeple de Ps'inde karşımıza çıkan epistemoloji ve etik arasındaki bağı koruduğunu belirtmek gerekir. Elbette, Ps'inde olduğu kadar apaçık ve yetkin olduğu iddia edilemez çünkü Ps'inde temel vurgu yalnızca bilgi ve davranış arasındaki uygunluğun sorgulanması iken, Xs'inde *elenkos* süreci daha kapsamlı ve uzundur. Zira Xenophon'un amacı Sokrates'in dışarıya dönük yüzünü, yani okulun dışındakilere dönük yüzünü göstermek olduğundan onun faydalı biri olduğunu da göstermek amacındadır. Bununla birlikte Xs'i, Atina'da *enkrateaisi* en güçlü olan kişi olarak tanıtılır ve kanıtlanmaya çalışılır. Xenophon, Sokrates'in faydalı ve kendine hâkim olduğunu göstermek için Ps'indeki *elenkoston* daha kapsamlı bir *elenkosu* betimler.

Ps'inin *elenkosunda* Sokrates'in herhangi birini 'cezbetmek' ya da 'tavlamak' için uğraştığına hiç şahit olmayız ya da bu baştan çıkarma için kimi seçeceğine ve bu seçim sırasında hangi kriterleri takip ettiğine dair bilgilendirilmeyiz. Fakat Xs'inin takip ettiği *elenkosta* bu süreç ve başlangıç kriterleri baştan sona detaylıca anlatılır. Buna göre Sokrates'in kimi seçeceğine dair üç tane başlangıç kriteri söz konusudur. Bu kriterler; 1) hızlıca öğrenme kabiliyeti, 2) öğrendiğini hatırlama kabiliyeti, 3) her tür bilgiye karşı arzu duymak ve bu bilgiyle şehri ve haneyi idare edebilmek (Xenophon, 1997: 4.1.3.). O halde Sokrates'in ilgisini herkes çekebilmekle birlikte bu üç kriterle sahip olan bir bakıma önceliklidir ve bu kriterleri sağlayan *elenkos* sürecine dahil edilir. Xs'inin uyguladığı *elenkos* yedi aşamadan oluşur ve Euthydemus'a uyguladığı *elenkosta* bunun tam bir örneğini görmek mümkündür. Buna göre ilk üç aşama başlangıç yaklaşımını oluşturur, 4. aşama *elenkos* için merkezi öneme sahiptir, 5-6 aşamalar daha ileri seviye testlerden oluşur, 7. aşamada Euthydemus artık Sokrates'e "yakın" olarak kabul edilir (Morrison, 2010: 199). Xenophon'un betimlediğine göre, Sokrates birinci aşamada Euthydemus'u 'tavlar' ya da 'cezbeder'. Örneğin Euthydemus'la konuşmak istemesine ve onun bulunduğu yere gitmesine rağmen doğrudan onunla konuşmaz, yalnızca onun dikkatini çekecek bir şey söyler ve bu sözlerin Euthydemus'taki etkisini gözlemler. İkinci aşamada Euthydemus'a bir şeyler söylediğini yalnızca ima eder ama onu hala doğrudan muhatap olarak almaz. Üçüncü aşamada ise Euthydemus'un dikkatini çektiğine emin olduğunda, onu doğrudan muhatap alır ve sorular sorar. Xenophon'un belirttiğine göre bu aşama "biraz zaman alır" fakat tam olarak ne kadar sürdüğünü ifade etmez. 4. aşamada Sokratesçi meşhur "refutation" ilk kez karşımıza çıkar ve beşinci aşamada devam ettirilerek Euthydemus kendi bilgisizliğiyle yüz yüze getirilir. 4. ve 5. aşama Ps'deki *elenkosla* uyumludur. Burada temel olarak şu iki amaç güdülür; "1) yaşamı idare etme ile ilgili her türlü bilgi için bilgelik arzusu uyandırmak, 2) ve bu arzunun kuvvetini ve kalıcılığını, tekrarlanan ve giderek güçlenen *elenkosun* şiddetine dayanıklılığını test ederek görmek" (Morrison, 2010: 203). Diogenes Laertius da Ariptophanes'e atıfla bu sürecin çetinliğini doğrular; "Demek bizden büyük bilgeliği öğrenmek istiyorsun! Atinalılar ve Yunanlılar arasında ne kadar mutlu yaşayacaksın, eğer belleğin sağlamsa, araştırmacıysan, karakterinde sabır varsa..." (Laertius, 2002: 77-78). Xenophon'a göre beşinci aşamayla "yüz yüze gelen pek çok kişi onun [Sokrates'in] yanına tekrar gelmez" (Xenophon, 1997: 4.2.40). Ps'inin uyguladığı *elenkos* çoğunlukla bu aşamadan itibaren başlar ve bu aşamada biter zira Ps'i muhatabını kendi bilgisizliğiyle yüz yüze getirir ve üzerinde tartışılan konu (erken diyaloglar itibarıyla) aporia olarak kalır; Euthpyron örneğinde olduğu gibi Ps'inin muhatabı Sokrates'ten kaçarak uzaklaşır. Sorular sorulmuş, cevaplar aranmış ancak kesin bir tanıma ulaşılamamıştır. Fakat Xs'inin uyguladığı *elenkosta* Euthydemus sonraki seviyeye geçmeyi başarır ve 6. aşamada Sokrates'in haklılığını ve onun öğretmenliğini kabul eder, dahası Sokrates'ten öğrendiklerini hayatına tatbik etmeye başlar. 7. aşamada ise Sokrates, Euthydemus'un doğru bir karaktere eriştiğini görür ve onu kendine

“yakın” olarak kabul eder ve *elenkos* tamamlanır. Euthydemus artık kendine hâkim ve *polise* faydalı bir örnek olarak Xenophon tarafından bize tanıtılır. Böylece Sokrates de faydalı bir yurttaş ve öğretmen olarak ilan edilir.

Xs’inde 4. ve 5. aşamalar önemli olmasına rağmen yani bilgi ve davranış arasındaki uyum sorgulanmasına rağmen bu bölümler kısa tutulmuştur. Buna karşın Euthydemus’un dayanaklılığı, öğrendiği bilgiyi tekrar ettiği ve en nihayetinde kendine hâkim bir karakter olarak betimlendiği bölümler daha genişçe yer tutar. Zira Xs’i açısından *enkrateia* ve davranış arasındaki ilişki daha fazla önem arz etmektedir. O halde Xs’inin yaşam biçiminin, felsefi bir yaşam biçimi haline gelmesinde bilgi de yer almaktadır fakat *enkrateianın* daha merkezi role sahip olduğunu belirtmek gerekir.

3. Sokrates’in Birbirini Tamamlayan İki Yüzü

Karşımıza iki farklı Sokrates, iki farklı yöntem, iki farklı kavram şeması ve dolayısıyla iki farklı yaşam biçimi çıkıyor gibi görünmesine rağmen bunların radikal biçimde birbiriyle çelişmediğini yalnızca iki farklı konumda konuşan Sokrateslerin birbirini tamamladığını belirtmeliyim. Bu öne sürüme zemin hazırlayan ise Pierre Hadot’un şu tespitidir; antik dönem felsefe okullarında ve geleneğinde “okul”un içinde iki gruptan bahsetmek mümkündür (Hadot, 1999: 60-65). Bunlardan ilki henüz başlangıç seviyesinde olan ve çoğunlukla okulun doğmalarını öğrenerek içselleştirmeye çalışan ve bu doğmaları yaşamlarına tatbik edenlerdir. İkincisi ise okulun daha ileri seviyede olan mensuplarıdır ve bunlar hâlihazırda okulun doğmalarını sindirip yaşamlarına tatbik etmişlerdir. Bu sebeple de bu ikinci grup okulun doğmalarının geçerliliği üzerinde yeniden düşünme, inceleme ve soruşturma ehliyetine sahiptir. Buna göre okulun bu iki grubu için farklı metinler, eğitimler ve davranış biçimleri geliştirildiği düşünülmektedir. Bir de okulun dışındakiler var ki bunlar yalnızca okula sempati kazandıracak propaganda metinlerine ve konuşmalarına muhatap olurlar. Burada okul ifadesinden Sokrates’e yakın öğrencileri ve özellikle Xenophon’da son seviyeye gelebilmiş, Sokrates’in etrafındaki öğrencileri kast etmek için kullanıyorum. Sokrates’in bir okulu olmamasına rağmen yakın çevresiyle olan ilişkisinin ve yakın çevreye dahil etmek istedikleriyle kurduğu ilişkinin süreci neredeyse bir okulu andırır. Bu belirlemeye dayanarak Ps’inin diyaloglarının “çoğunlukla” okulun ileri seviye takipçileri için olduğunu, buna karşın Xs’inin metinleri ise “çoğunlukla” okulun dışındakilere ve başlangıç seviyesindekilere yönelik olduğunu düşünüyorum. Çünkü Xenophon’da okulun doğmaları tartışılmaz ya da uzun uzun kanıtlamalara yer verilmez. Daha ziyade Euthydemus’un Sokrates’in eğitimi sayesinde nasıl kendine hâkim olduğu ve *polise* faydalı biri haline dönüştüğü anlatılır. Bu okul-ıçer ve okul-dışı ayrımı, Ps’inin uyguladığı *elenkos* ile Xs’inin uyguladığı *elenkos* arasındaki benzerlik ve farklılıklarla da birlikte düşünülecek olursa daha anlaşılır hale gelecektir. Benzerlik; her ikisinde de bilgi ve davranış arasındaki ilişki korunmaktadır. Fakat Ps’inin yegâne amacı bilgi ve davranış arasındaki uygunluğu sağlamak iken Xs’inde Sokrates, muhatapı kendine hâkim ve *polise* faydalı biri olana dek muhatabının eğitimini devam ettirir. Xs’inin *elenkos*unda Sokrates belirli kriterleri taşıyan birini alıp onu aşama aşama geliştirerek ve kendine “yakın” kılana dek muhatabıyla ilgilenir.

Bununla birlikte Xenophon çeşitli yanlış anlamaları da düzeltmek ister ki böylece aslında Sokrates’in okulun dışına dönük yüzünü betimler. Örneğin Platon’da karşımıza çıkan Sokratesçi entelektüalizmin yanlış anlaşıldığını iddia eder (Xenophon, 1997: 1.2.19). Ona göre Sokrates yalnızca bir şeyi doğru bilmekle doğru davranışın ortaya çıkacağını söylememiştir,

zira o aynı zamanda öğrendiğini tekrarlamak, hayatına tatbik etmek ve kendisiyle zaman geçirmek gerektiğini söylemiştir (Pangle, 2018: 29-31). Bu ifadesiyle, Alkibiades ve Kritias'ın Sokrates'in öğrencisi olmasına karşın onların "iyi" olmadıkları ve hatta yoldan çıktıkları iddiasına yanıt vermek ister. Ona göre, Alkibiades ve Kritias Sokrates'le birlikte oldukları müddetçe iyi olmaya sevk edilmişlerdi ancak Euthydemus diyalogunda tam detaylarını verdiği Sokratesçi eğitimi tamamlamadıkları için Sokrates'le birlikte zaman geçirmelerine rağmen iyi eylemlerde bulunamadıklarını söyler. "Sokrates'le buldukları süre zarfı içinde arzularını dizginleyebildiler, fakat ne zamanki ondan uzaklaştılar o zaman eski kötü alışkanlıklarının yeniden esiri oldular" (Morrison, 2010: 205). Zira henüz bir erdemın ortaya çıkabilmesi için gerekli olan *enkrateiaya* sahip olamadan ondan uzaklaştılar. Çünkü *enkrateia* bir erdemın ortaya çıkması için gerekli olan öğrenmenin ya da pratiğin gelişmesi için önkoşuldur (Dorrion, 2006: 97). Bu kişilerde, önkoşul yerine gelmediği gibi Xenophon'a göre, "bir bilginin davranış haline gelmesi daha çok onu tekrar etmekle (*askesis*)" ilgili olduğundan yeterince tekrar da yapılmamıştır. (Xenophon, 1997: 1.5.5). O halde Xs'ine göre doğru bir davranışın ortaya çıkabilmesi için *enkrateia* merkeze bir role sahiptir çünkü bir önkoşuldur. Bununla birlikte öğrenilen bilginin tekrar edilmesine dönük vurgu da ön plandadır. Xs'i, Ps'inde olduğu gibi bilgi ve davranış arasındaki ilişkiyi korumaktadır fakat doğru bir davranışın ortaya çıkabilmesi yalnızca bilgiye bağlı değildir.

Buna göre denilebilir ki; 1) Ps'i ile Xs'inin karşımıza çıkış amaçları tamamen birbirinden farklı değildir. Çünkü ikisi de doğru davranışın ortaya çıkmasını sağlamaya yönelik bir amaç içerisindedir. Buna karşın Sokratesin konuşucu olduğu metinlerin muhatapları ve düzeyleri farklıdır. 2) Uygulanan *elenkosun* yapısal farklılıkları Ps'ini ve Xs'ini farklı yerlerde konumlandırmaya imkân sağlıyor; konuşucusu Ps'i olan metinler bir bakıma okulun-içinde okulun doğmalarının tartışılması için yazılmış iken, konuşucusu Xs'i olan metinler okulun-dışındakileri cezbetmek ve okula dahil etmek içindir. 3) Ps'inin konuşucusu olduğu metinler okulun ileri seviye öğrencilerinin okulun doğmaları üzerinde yeniden düşünmelerine olanak sağlamak içindir. Xs'inin konuşucusu olduğu metinler ise okulun dışındakilere Sokrates'in faydalı biri olduğunu göstererek onun (okulun) eğitiminden geçen birinin de faydalı biri olacağını anlatmak içindir. 4) Her ikisinin *elenkosunda* kesişen aşamalar şunu söylemeye izin verir; Ps'i karşımıza yalnızca okul içinde çıktığından erdem için *bilgi ve bilgelik* zorunlu koşul olarak görünür. Burada tanımlar tartışılır, bir tanımla o tanımın altına düşen her bir tekil davranışın uygunluğu konu edilir. Hado't'un belirttiği gibi bu metinlerin muhatapları okulun doğmalarını tartışmaya açmaya ehildir. Xs'inde ise Sokrates okulun içinde görünmekle birlikte çoğunlukla okulun dışında bulunduğu ve okulun dışındakilere hitap ettiğinden erdem için zorunlu koşul olarak *enkrateia* görünür. Zira kendine hâkim olamayan birinin *polise* de bir faydası olmayacaktır. 5) Ps'i yalnızca okulun içine hitap ettiği için *elenkosun* aşamaları okulun içinde başlar ve okulun içinde biter. Xs'i ise muhatabını okulun dışından alır, okulun içine getirir ve hatta onu ileri seviye olana kadar takip eder. Bu durumda bu iki Sokrates'i, Ps'ini ve Xs'ini farklı konumlarda konuşan aynı Sokrates olarak değerlendirmek olanaklı hale gelir. Zira bu iki Sokrates'in amacı aynıdır, farklılık muhatabın seviyesine göre değişen kavram ve yöntemdedir.

Sonuç

Bu metnin temel motivasyonu, aynı felsefi yaşam biçimine sahip olmasına rağmen iki farklı Sokrates'in karşımıza çıkıyor olmasının gerekçesinin Sokrates'i konuşturan iki farklı metnin, onu iki farklı veçhesinden değerlendirip değerlendirmedeğini sorgulamak olmuştur. İki farklı

Sokrates ve iki farklı Sokrates'in iki farklı kavram şeması değil, muhatabına, konuştuğu yere ve yöntemine göre farklılaşan aynı Sokrates'in birbirini tamamlayabilecek bir felsefi yaşam biçimine sahip olduğu iddia edilmiştir. Bu iddiaya temel oluşturan nokta okul içi ve okul dışı davranış biçimlerinin, metinlerin ve konuşmaların farklılaştığı önerisi olmuştur. Hadot'unun bütün antik Yunan için söylediği bu okul içi – okul dışı farklılığın Sokrates'te olmadığı çünkü Sokrates'in bir okulu olmadığı eleştirisinde bulunulabilir. Fakat Xenophon'un Euthydemus diyalogunda görüldüğü gibi Euthydemus Sokrates'e "yakın" olana dek Sokrates tarafından takip edilmiştir. Burada okul ifadesini bu yakınlık ifadesine dayanarak kullandığını ifade etmeliyim. Sokrates'in yakın çevresi ve onun yakın çevresine karşı davranışı bu yoruma izin vermektedir. Böyle bakıldığında, Sokrates'in konuştuğu metinlerde okul içinde ve okul dışında farklı kavramların merkeze alındığını, yöntemde değişikliğe gidildiğini gözlemleyebiliriz. Platon'un Sokrates'i okul içine konuştuğu için doğru eylem ve etik yaşam için bilgiyi merkeze alırken, Xenophon'un Sokrates'i okul dışına konuştuğundan ve görüldüğünden doğru eylem ve etik yaşam için *enkrateia* öne çıkmıştır. Buna göre, son tahlilde "yaşam biçiminin felsefi" hale gelebilmesi için okul içinde bulunmak gerektiği, örneğin epistemolojiyle uğraşmak gerektiği söylenebilir. Buna karşın "felsefenin, yaşam biçimi" haline gelebilmesi içinse okul dışına çıkmakla yani tek tek durumlarla kendini sınavarak *enkrateiayı* güçlendirmek gerektiği belirtilebilir. Bu her iki perspektifi Sokrates'te görmek mümkündür.

Kaynakça

- Ahbel-Rappe, S. (2009). Socratic Method and Epistemology. *Socrates: A Guide for the Perplexed* içinde, (s. 64-80). London: Continuum.
- Benson, H. H. (2000). *Socratic Wisdom: The Model Of Knowledge In Plato's Early Dialogues*. New York: Oxford University Press.
- Brickhouse, T. (2007). Socrates on Akrasia, Knowledge, and the Power of Appearance. *Akrasia in Greek Philosophy From Socrates to Plotinus* içinde (s. 1-19). Edited by Christopher Bobonich and Pierre Destrée. Boston: Brill.
- Brunschwig, J. (2012). Introduction: the beginnings of Hellenistic epistemology. *Pursuits of Wisdom Six Ways of Life in Ancient Philosophy from Socrates to Plotinus* içinde (251-260), Princeton: Princeton University Press.
- Cooper, J. M. (2012). The Socratic Way of Life. *Pursuits of Wisdom Six Ways of Life in Ancient Philosophy from Socrates to Plotinus* içinde (24-70). Princeton: Princeton University Press.
- Dorion, L. (2006). Xenophon's Socrates. *A companion to Socrates* içinde (s. 93-109). Edited by Sara Ahbel-Rappe and Rachana Kamtekar, Oxford: Blackwell Publishing.
- Döring, K. (2011). The Students of Socrates. *The Cambridge companion to Socrates* içinde (s.24-47), edited by Donald R. Morrison, New York: Cambridge University Press.
- Hadot, P. (1999). *Philosophy as a Way of Life: Spiritual Exercises from Socrates to Foucault*. Translated by Michael Chase, Oxford: Blackwell Publishers.
- Hintikka, J. (2011). *Socratic Epistemology Explorations of Knowledge-Seeking by Questioning*. New York: Cambridge University Press.

- Johnson, M. D. (2005). Xenophon at his Most Socratic (Memorabilia 4. 2). *Oxford Studies in Ancient Philosophy*. Vol. xxix, Ozford: Oxford University Press. s. 39-75.
- Long, A.A. (1999). The Socratic Legacy. *The Cambridge History of Hellenistic Philosophy* içinde (s. 617-639), edited by Keimpe Algra, New York: Cambridge University Press.
- Morrison, D.R. (2010). Xenophon's Socrates as Teacher. *Xenophon* içinde (s. 195-227), ed. V. Gray, Oxford: Oxford University Press.
- Pangle, T. L. (2018). *The Socratic way of life: Xenophon's Memorabilia*, Chicago:University of Chicago Press.
- Platon (2016). *Euthypyron*, çev. Furkan Aldemir, İstanbul: Say Yayınları.
- Rowe, C. (2016). Socrates in Plato's Dialogues. *A companion to Socrates* içinde (s. 159-171). Edited by Sara Ahbel-Rappe and Rachana Kamtekar, Oxford: Blackwell Publishing.
- Rowett, C. (2002). *Knowledge and Truth in Plato: Stepping Past the Shadow of Socrates*, Oxford: Oxford University Press.
- Tarrant, H. (2006). Socratic Method and Socratic Truth. *A companion to Socrates* içinde (s. 254-275). Edited by Sara Ahbel-Rappe and Rachana Kamtekar, Oxford: Blackwell Publishing.
- Seel, G. (2006). If you Know What is Best, you Do it: Socratic Intellectualism in Xenophon and Plato. *Remembering Socrates Philosophical Essays* içinde (s. 20-50). Oxford: Oxford University Press.
- Xenophon (1997). *Memorabilia, Oeconomicus, Symposium, Apology*, çeviren E. C. Marchant – O. J. Todd, Cambridge: Harvard University Press.

Açıklamalar

1. Bu sorunla ilgili olarak şunu da ilave etmek gerekir; Benson'a göre erken dönem diyaloglarda *bilgi, bilgelik ve teknik* ['knowledge' (episteme), 'wisdom' (sophia) ve 'expertise' (techne)] birbirinin yerine kullanılabilir şekildedir. Bu konuda Sokrates araştırmacıları arasında bir uzlaşma olduğunu da not eder. Daha geniş açıklama için bkz. (Benson, 2000: 10-15)
2. Bu bölümde Ps'i ile Xs'ni hangisinin daha felsefi, hangisinin daha yeterli ya da yetersiz olduğunu ve ikincisinin ilkinin tamamlayıp tamamlamadığı gibi içine çeken sorulara düşmeden birbirlerinden durdukları yer itibariyle farklılaşmalarına rağmen aynı felsefi yaşam biçiminin iki yüzü olup olmadığına odaklanmayı amaçlıyorum. Zira bu konuda takip ettiğim ve referans verdiğim metinlerin neredeyse tamamı birini diğerine tercih ederek incelemesine başlamaktadır.